
MŰVELŐDÉS- ÉS ESZMETÖRTÉNET

Dél-tiroli családtörténet mint mikrotörténelem

„Ez nem történelmi könyv... Hanem emlékirat, emlékezetkönyv (libro di memoria)” – siet kijelenteni (21. o.) *Örökség. Családom története a Birodalom és a fasiszmus között* (Eredità. Una storia della mia famiglia tra l'Impero e il fascismo) című munkája előszavában a szerző, Lilli (Dietlinde) Gruber, ismert olaszországi televíziós újságíró, többszörösen kitüntetett író, „europarlamenti” képviselő. De vajon nem minden történelmi könyv „emlékezetkönyv” egyszersmind és viszont: nem minden emlékirat történelmi visszatekintés is? A bolzanói születésű, dél-tiroli származású, „tökéletesen kétnyelvű” (177. o.) közéleti és médiaszemélyiség családja krónikájának első részét, az 1902 és 1939 közti történéseket feldolgozva, szűkebb hazája, a „Heimat” (19., 344–345. o.), Dél-Tirol, Trentino Alto Adige történetét is felidézi, mégpedig legdrámaibb, legtragikusabb sorsfordulója idején.

A „családregény” hősnője az író nő dédanyja, Rosa Tiefenthaler, fő forrásműve pedig az ő naplója, melyből a mű sokszor és bőven idéz. Rosa a könyv alcímében „birodalomnak” nevezett Osztrák–Magyar Monarchia alattvalójaként osztrák identitással nevelkedett fel, nem zavarták, nem is igazán jutottak el tudatáig a „boldog békeidők” etnikai feszültségei németek (osztrákok) és olaszok között, melyek az innsbrucki egyetem olasz nyelvű jogi karának tiszavirág-élete alatt összetűzésekké, olaszverésekké s az intézmény gyors betiltásáig fajultak (57–59. o.).

Dél-Tirol olaszok általi elfoglalását az általa már akkor „világháborúnak” nevezett (93. o.) Nagy Háborúban Rosa úgy élte meg, mint minden honfitársa, földije: az olasz „árulás” gyümölcseként (99–101., 17. o.). A megvető „Welschen” szóval illetett olaszok (101, 107, 348. o.) hódító és elnyomó uralként szenvedte meg mélyen és ítélte el a legkeményebben.

A versailles-i „békeszerződés áldozatául” esett (140. o.) Dél-Tirol „olaszosítása” (italianizzazione, 149. o.) brutális méreteket és zsarnoki formákat öltött Mussolini fasiszta-nacionalista diktatúrája alatt. Betiltották a „Tirol” nevet (178. o.), az olaszban nem létező „k” és „j” betűk iskolai használatát (156. o.), még a személyneveket is „visszaolaszosították” állítólagos, felté-

telezett (valójában sosem létezett) „eredeti latin alakjukra”: a Fuchs Volpi lett, a Gogl Golfi, a Bernlochner Baldi, a Bischof Bisofi (180. o.), Kurtatsch helységnévből Cortacciát, Neumarktból Egnát, Pinzonból Pinzanót csináltak (153. o.). A legyőzött (tegnapi) osztrákokat sovíniszta diadal-élművel alázták meg (172. o.). A német nyelvű oktatást illegális, titkos, föld alatti „katakomba-iskolákba” (Katakombenschulen) kényszerítették (151., 345. o.)...

E „kolonizációval” (316. o.) szemben a kétségbeesett dél-tiroliak – mintegy a „huszonkettes csapdájába” kerülve – szövetségest reméltek-véltek találni Hitlerben és nemzetiszocialista pártjában (183–185. o.). Mint kiderült, életveszélyes szövetségest. Lilli Gruber dédanyja leányának, Hellának történetével példázza hogy a fasiszta nacionalizmus zsarnoksága miként tett oly sok tiroli embert náci szimpatizánssá (200–210. o.), a gyűlölt Mussolinival és a vele lepaktáló osztrák Dollfuss kancellárral szemben a párizsi békediktátum igazságtalanságainak orvoslását, a németek egy hazában való egyesítését ígérő „szeretett Führer” bálványozójává (189., 209. o.).

A könyv egyik legérdekesebb eleme, legújyszerűbb hozadéka, hogy a feketeinges „Ventennio” során Dél-Tirolban létezett egy olyan antifasiszta ellenállás is, amely nem volt sem liberális, sem kereszténydemokrata, sem szocialista, sem kommunista, hanem hitlerista (229. o.). Magyar olvasókban ez főleg azért ébreszthet kíváncsiságot, mert ilyen messziről vezetett el az út oda, hogy mára a demokratikus Olasz Köztársaság „dél-tiroli modellje” példamutató hivatkozási alap lett nálunk is a közép-európai nemzetiségi kérdések mintaszerű rendezését illetően (l. pl. Gál Gyula: *A dél-tiroli kérdés*, Teleki László Alapítvány, Budapest, 1995, 41–42. o.). Idáig azonban hosszú, tekervényes, rögzös, nehéz „via dolorosát” kellett végigjárniuk az érintetteknek.

„A lázadó Hellát” (228. o.) – aki a Mussolini-rezsimmel szemben a hitlerizmusra nevelte a tiroli ifjúságot – a fasiszta titkosrendőrség megfigyelte, házkutatást tartottak nála, letartóztatták és végül, 1938-ban öt esztendei belső száműzetésre, kitelepítésre ítélték, kényszerlakhelyeül a dél-olaszországi Basilicatát jelölve ki (228–246. o.), ahonnan csak a Duce személyes kegyelméből térhetett vissza (293. o.). Nép- és sorstársainak időközben nem épp kegyelmi állapot jutott osztályrészül. Hitler „elárulta” Dél-Tirolt, feláldozta a Mussolinival kötött fasiszta szövetség oltárán (266–267. o.). A háborús szövetségi stratégia erősebbnek bizonyult a „nemzetegyesítés” politikájánál. Hamarosan, 1939-ben a keservesen csalódott, illúzióiból kiábrándult kisebbség „választhatott Németország és Olaszország között” (320. o.), vagyis aközött, hogy maradjon „elolaszosított” szülőföldjén vagy távozik

a „nagynémet anyaországba” (320–340. o.). Két diktátor így „vágott ketté egy népet” (334. o.). Hetvenezren költöztek el (330. o.), a többiek maradtak, köztük Rosa és családja. A matriarcha „meghalt, mert nem tudott élni egy megbolondult világban”, ezért „inkább a halált választotta” (341–342. o.).

Lilli Gruber „emlékkönyvének” erénye, hogy úgy érzi át és teszi átélhetővé ősei érzelmeit és szenvedéseit, hogy előítéleteiket, szélsőségeiket nem osztja. Nem esik semelyik nacionalizmus csapdájába sem. Német ajkú ősökkel, olasz értelmiségiként és uniós politikusként, francia férjjel (48–51. o.) „európai állampolgárnak” vallja magát (974. o.), aki tanúságtételével és identitás-vállalásával együtt egy megbékélt Európa felépítésén munkálkodik.

Lilli Gruber: *Eredità. Una storia della mia famiglia tra l'Impero e il fascismo* (Örökség. Családom története a Birodalom és a fasizmus között). Rizzoli, Milano, 2013. 355 o.

Madarász Imre